

”Idag ska vi ändra historien!”

Sex sätt att berätta om Valdemar Atterdags härjningar på Gotland¹

Lotten Gustafsson

En het augustidag utanför Söderport i Visby ringmur fick jag syn på en grupp människor som gjorde mig nyfiken. Det var mellan tio och femton personer, några medelålders män och kvinnor, tonåringar och barn. De var klädda i säckväv och höll som bäst på att sminka sot och hemska blodfläckar i sina ansikten. Några tuber med teaterblod gick laget runt och stämningen verkade uppsluppen och munter.

Det var den första dagen i Medeltidsveckan på Gotland, den årliga historiefestival som ägnas åt att återskapa och sprida kunskap om medeltiden. Alltsedan evenemanget startade i liten skala år 1984 har det utvecklats till något av en grande finale för den gotländska turistsäsongen. Sommaren 1997 drog det nära 100.000 besökare till ön. Medeltidsveckan arrangeras i samarbete mellan bl.a. de gotländska bildningsförbunden, läns museet Gotlands Fornsal, öns hembygdsrörelse, kommunen och turistföreningen.²

Det digra programmet omfattar en rad olika uppträdanden och aktiviteter. Många av dem är försök att återskapa en avlägsen tids konkreta och sinnliga vardagserfarenheter. Besökarna uppmuntras att delta aktivt, gärna genom att ikläda sig ett medeltida alter ego och uppträda i tidsenlig klädsel.³ Som följd av detta ger Medeltidsveckan spelrum åt en rad olika och emellanåt motsägelsefulla framställningar av historien, än i form av lekfull gatuteater och historisk identitetsmaskerad, än som ambitiös museipedagogik och barn-

familjevänlig turistexposé (jfr Gustafsson 1995).

På denna såväl symboliska som högst reella marknadsplats har också skiftande ideologier och varor funnit sin plats. New Age-kristaller och ekologiskt mjöl säljs sida vid sida med Hildegard von Bingen-skivor, Gotlandshonung intill sameslöjd, Torshammare och gycklarmössor bredvid kommersiellt inspirerade medeltidstroll.

Den lilla gruppen utanför ringmuren förberedde sig för att vara med i ett av Medeltidsveckans mest populära inslag, den offentliga iscensättningen av danskarnas intåg i Visby 1361. Om några minuter skulle en dramatisk höjdpunkt, scenen där Valdemar Atterdag rider in genom Söderport, äga rum. De blodsminkade och enkelt klädda personerna föreställde medeltida gotländska landsbygdsbor. Innan jag hann fråga vad de tänkte göra vände sig en av dem till mig. Det var en lång man med en hatt av tovad grå ull. Han förklarade ivrigt: ”Idag ska vi ändra historien!”

Menade han nu ”historien” eller ”berättelsen”? Bådadera, kanske. Mannen i ullhatten och hans sotiga skara tänkte ge sig in i spelet på ett sätt som syftade både till en retrospektiv förändring av den dramatiserade händelsen och en förskjutning av själva berättarperspektivet.

Dramatiseringen är uppdelad i ett antal fristående scener som spelas på olika platser i staden vid bestämda tider. Tanken är att man

ska kunna följa händelseutvecklingen den dag när Valdemar Atterdag genomförde den beryktade brandskattningen av Visby. Men det är inte alltid som berättelsen blir framställd som det var tänkt. Det är bara ett fåtal av aktörerna som har skrivna repliker och som repeterat regelbundet tillsammans. Visserligen finns det en kärna som troget ställer upp år efter år men övriga deltagare utgörs av en frivilligbaserad och relativt löst sammanfogad skara. I praktiken är det möjligt för vem som helst att ge sig in i spelet, åtminstone i utkanten av den tillfälligt upprättade scenen. Varje år är det några som passar på att framföra egna mer eller mindre oväntade och uppfinningsrika upptåg. Somliga inslag bekräftar och bygger ut dramatiseringen medan andra rubbar och ifrågasätter den. Böndernas vildsinta försök att hejda det danska intåget är en återkommande utmaning.

Den här artikeln handlar om hur framställningen av historien blir föremål för ideologiska omtolkningar, polemiska projektioner och karnevaliska upptåg. Jag kommer att ta upp sex olika gestaltningar, däribland min egen beskrivning av de händelser som utspelades på Gotland sommaren 1361. I fokus för mitt intresse står de strategier som syftar till att skapa och ändra alternativa berättelseintriger.

Historikern Hayden White har ägnat uppmärksamhet åt historieskrivningens poetik (White 1973, 1981). Bland annat har han pekat på hur händelser ur det förflutna tenderar att framställas som berättelser. Genom att infogas i en narrativ framställningsform, som kronologiska sekvenser med början, slut och inbördes sammanhang, tillförs historien ett intryck av ordning och orsaksföljd. Spelet om Valdemar Atterdag kan tas som exempel på denna konvention. När avlägsna händelser dramatiseras i form av en sammanhängande berättelse tillskrivs de onekligen både ordning och mening. Å andra sidan löper varje händelseförlopp som presenteras inom

ramen för ett så öppet och lekfullt sammanhang risken att rekonstrueras på alla möjliga sätt. Under Medeltidsveckans dramatisering presenteras en välkänd historisk berättelse samtidigt som den sätts på spel.

En annan av Hayden Whites iakttagelser är att det förflutna genom att presenteras i berättelseform också tillskrivs en allegorisk mening. Historien bedöms och får moralisk relevans genom att vissa händelser tonas ner medan andra lyfts fram, men också genom att vissa händelser presenteras som berättelsers början och andra som slutmotiv. Moralen uttrycks som tydligast, menar White, i den utgång man ger en berättelse; i välgjorda slut som summerar och bedömer vad som lett fram till dem.

De sex framställningar jag kommer att diskutera i den här artikeln ger lika många olika bilder av vad som hände på Gotland år 1361. Vad jag vill diskutera är om de också ger uttryck för väsensskilda inställningar till och bedömningar av dessa händelser.

Danskarnas landstigning på Gotland brukar beskrivas som en vändpunkt, den ödesdigra början till slutet på öns storhetstid. Min korta sammanfattning av de välkända händelserna bygger på vad som kan tas upp i vår tids populärvetenskapliga historieböcker (Öhrman 1994, Åberg 1993). Också jag väljer att följa konventionerna vad gäller framställningsform och tidrum för berättelsens startpunkt.

Slaget utanför muren

När den danska invasionsarmén nådde Visby den 27 juli 1361 hade de redan vunnit flera slag mot bönder och farmän på ön. Utanför ringmuren, det synliga resultatet av den sena medeltidens försämrade relationer mellan det hanseatiska Visby och landsbygdsbefolkningen, möttes Atterdags trupper av en bondehär från norra Gotland. Borgarna i staden hade valt att stå neutrala och stängt portarna i muren.

Bondehären med sina ålderdomliga spikklubbor och yxor visade sig helt chanslös mot Atterdags proffsknektar. En utgrävning av massgravarna på Korsbetningen vittnar om att det var de allra sista reserverna som tagit sig till Visby i hopp om skydd eller hjälp. Bland de 1.800 gotlänningar som föll i slaget utanför murarna fanns puckelryggiga, invalider, unga pojkar och gamla gubbar. Stadsporten förblev stängd tills striden var över. Ett envist rykte har fortplantats genom århundradena och påstår att stadsborna roade sig med att följa slaget från säkra åskådarpplatser på murens krön.

När slaget var över gav sig Visbyborna utan strid och kung Valdemar tågade in som segerherre i staden. Borgarna fick betala någon form av lösen, den så kallade brandskatten, men efteråt återfick staden alla sina gamla rättigheter och privilegier. Den enda formella förändringen var att hansestaden nu kom att knytas till den danska kronan istället för den svenska. Det kan knappast ha varit

någon stor sak för den etniskt brokiga befolkningen i Visby. Ute på ön följde däremot en tid av härjningståg och plundringar. Mot den bakgrunden framstår stadsbornas öde som lindrigt.

Många svenskar förknippar de här händelserna med Carl Gustaf Hellqvists nationalromantiska målning ”Valdemar Atterdag brandskattar Visby den 27 juli 1361”. Den gjorde stor lycka när den först ställdes ut år 1882 och har sedan dess varit den givna skolboksillustrationen av det historiska traumat.

Det är stadsbornas perspektiv som skildras i Hellqvists historiemålning. Från en blodröd tron blickar den danske kungen bistert ut över vad som ska föreställa Stora Torget i Visby.⁴ Strax innan har han hotat att sticka staden i brand om inte folket lyckas fylla tre ölkar med guld före gryningen. Paret i förgrunden föreställer stadens borgmästare och hans fru. Det är lätt att se vilka som ska vara ädla och grymma, skurkar och offer. Möjligen är juden och munken, som stereotyp förknippats med orättmätiga rikedomar, mer ambivalen-

Carl Gustaf Hellqvists målning från 1882. Foto: Gotlands Fornsal.

Inför Medeltidsveckans brandskattningsscenen. Foto: Författaren.

ta karaktärer. Enligt konsthistorikern Sune Rudnert har Hellqvist komponerat bilden som ett klassiskt domedagsmotiv med det godas representanter till vänster och ondskans makter till höger (Rudnert 1991:195). Oavsett mytologiska undertoner föreställer målningen en historisk händelse, brandskattningen av Visby. I Hellqvists tappning blir den ett illdåd av ärkefienden Danmark som lever ut sin girighet på bekostnad av en stad som hade det bättre under Svea rike.

Den dramatiserade berättelsen

Mitt tredje exempel är framställningen av Atterdags härjningar i Medeltidsveckans offentliga dramatisering, som denna var sammansatt under evenemangets första år. När festivalens initiativtagare valde ämnet hade den kända målningen över ett sekel på nacken. Genom att använda kompositionen som förebild för en av scenerna hoppades man

väcka besökarnas igenkännande.⁵ Målningen, som fanns till hands på läns museet Gotlands Fornsal, fick stå modell för både scenografi och rekvisita. Några personer ansträngde sig för att efterlikna bestämda figurer från målningen i dräkt och rörelsemönster. Ett år uppträdde en person som historiemålaren själv med penslar och palett, men det var en distanseringseffekt som bedömdes som alltför svårbegriplig för den oinvigda publiken.

Allt i den hundraåriga historietolkningen var nu inte lika lämpat för återvinning. Det andäktiga tillbakablickandet och den melodramatiska nationalismen var ideologiska raster som kom att bytas ut. Kanske kan vissa skillnader mellan målningen och Medeltidsveckans iscensättning förstås som anpassningar till efterkrigstidens tongivande historiemedvetande. Istället för fosterländsk indignation kom till exempel motiv med rötter i arbetarrörelsens *grand narrative* att prägla

Den dödsdömda vädjar om hjälp. Foto: Författaren.

medeltidsskildringen. Bland annat gäller detta den ideologiska omvärderingen av borgmästarrollen.

I spelet finns två borgmästare som år efter år gestaltas som karikatyrer av uppblåsta och svekfulla makthavare. Valdemar Atterdag blänger lika dolskt som på bilden men han är inte längre den självklara boven i dramat. Publiken buar visserligen högt och ljudligt när han rider in i staden men de protesterar också när borgmästarna under lismande bugningar lämnar ifrån sig stadens nyckel. Den nationalromantiska målningens upprörda ädling har förvandlats till arbetarspelets standardiserade nidbild av höga herrar.

En annan skillnad är att Hellqvist skildrar ett fruset ögonblick medan spelet iscensätter både vad som hände före och efter brandskattningen. Den föreställda historien presenteras och bedöms i klassisk berättelseform, som en sammanhängande och kronolo-

giskt ordnad serie händelser med tydligt markerad början och slut. Som varje berättelse bygger den i lika hög grad på vad som sorterats ut som på vad som fogats samman. Det som lyser starkast med sin frånvaro i den här historien är det ojämna slaget mellan gotlänningar och danskar.

I likhet med målningen skildrar Medeltidsveckans dramatisering stadsbornas öde. Valet av spelplats skapar bokstavligen ett berättarperspektiv. Ringmuren utgör scenrummets återkommande gräns och publiken – som brukar bestå av flera tusen – får en roll i spelet som 1300-talets Visbybor.

Öppningsscenen är tänkt att etablera den oroliga stämningen på morgonen den 27 juli 1361. De båda borgmästarna ger lugnande och falska besked åt folkmassan som nåtts av rykten om danskens härjningståg ute på ön. Som Katharine Young påpekat anger en berättelses början också en riktning mot dess

slut (Young 1987:VIII). Talet om starka murar och en ointaglig stad pekar åt ett välkänt håll. Som alla vet går högmod – i berättelser – med största sannolikhet före fall.

Förväntningarna infrias. Under eftermiddagens scener blir stadsborna både förödmjukade och brandskattade. Vad gäller borgmästarna visar de allt mer sina rätta ansikten. För att skyla över sin egen kohandel med dansken låter de en gravid tonårsflicka agera syndabock. Folkmassan dömer henne att muras in levande i ett av murens torn för att hon varit Atterdags frilla och förrått staden. Innan skymningen hunnit falla har det historiska traumat upplösts som en romantisk tragedi. Visbyborna förlorade sina skatter och den förförda flickan sitt liv. Folkmassan och stadens styresmän framstår fortfarande som offer, men i den här versionen är de inte utan egen skuld. Scenen när ungmön bönar om nåd bildar en parallell till det blodiga slaget som inte gestaltats. Den visar bilden av en skuldbelagd triangel mellan oskyldigt offer, grym bödel och en massa åskådare som ingenting gör.

Spelet om Valdemar Atterdags intåg är en framställning av det förflutna som är gjord för att roa och engagera en stor och blandad publik. Det slut den hade under Medeltidsveckans första år uppfyllde många av de förväntningar som brukar ställas på en populär berättelse i slutet av 1900-talet. Sensmoralen hade en udd riktad mot samhällets toppar, den erbjöd färgstarka bilder av ett mytologiserat förflutet och publiken kunde både förfasas över och själva delta i ett estetiserat offerande av en vacker ung kvinna.

Ett lyckligt slut

Trots detta bestämde sig evenemangets arrangörer 1995 att bygga ut spelet med ett nytt och radikalt annorlunda slut. Den ursprungliga slutscenen fortsatte att iscensättas på Medeltidsveckans första dag men först en vecka senare fick berättelsen om Atterdags härj-

ningar sitt definitiva slut. Detta andra slut är det *fjärde* exemplet jag kommer att ta upp. Det gör nedslag i historien när de danska legosoldaterna lämnat Gotland och Visby fått tillbaka sina privilegier.

Än en gång fungerar Stora Torget som scen. Ett stort antal av Visbys restauranger och serveringar har engagerats för att förbereda ett jättelikt offentligt gästabud. Det är inte bara slutet på en berättelse utan också Medeltidsveckans sista programpunkt och dagen till ära har hela arsenalen av medeltidsattribut tagits fram. En central offentlig plats har hägnats in med rep och förvandlats av brinnande facklor, brummande säckpipor och förföriska dofter av lammskallar och gutedricka. Alla som har lust att betala en slant i inträde förses med ett handgjort lerkrus och kan delta i firandet av den, för Visby, lyckliga utgången av de förskräckliga händelser som iscensattes för en vecka sedan. Nu får publiken rollen av överlevande som firar en fred.

Enligt Hayden White symboliserar fester som slutmotiv i historieberättelser människans tillfälliga triumf över de krafter som verkar i världen (White 1973:9). Men spelets nya slut är inte bara lyckligare än det förra. Det innebär också en moralisk upprättelse av stadsborna. Dessutom får det 1361 års traumatiska händelser att framstå i ett mer försonande ljus.

Vid hedersbordet har olika personer blivit placerade som varit viktiga för Medeltidsveckan. Bland annat sitter där ett antal av de inflytelserika herrar som under åren haft äran att spela borgmästarnas roll tillsammans med sina fruar. Plötsligt reser sig säsongens gutniska borgmästare och läser högt ur uppgörelsen mellan Valdemar Atterdag och Visby. Den här gången är det ingen som buar. En vändpunkt har neutraliserats av en annan. Borgmästarnas lugnande besked, som verkade så löjliga i den förra versionen, förefaller mer relevanta när man sitter på festen med facit i hand.

Gästabudets hedersbord. Några av Medeltidsveckans sponsorer presenteras av standar med medeltidsinspirerad heraldik, däribland livsmedelsbutiken Torgkassen. Foto: Mats Hemlin.

Att staden hör till den danska kronan är inte något som beklagas. Kanske är det tidsypiskt att den här regionala versionen av ett stycke välkänd svensk historia framställer nationell identitet som något övergående och ytligt. Kanske föreslår gästabudet i sig en annan tillhörighet, bestående av dem som stannat på Gotland fast sommaren går mot sitt slut.

Den gamla slutscenen spelas på Medeltidsveckans mest välbesökta dag. Den nya iscensätts på den söndag som brukar kallas gotlänningarnas egen. Kanske riktar sig de båda slutet till var sin publik? Turistsäsongen är över och vardagen står för dörren när festivalen firar att invasionen tagit slut.

Bara de som deltar i alla scener följer utvecklingen från ofärd och skuld till lättnad och fest. I sin helhet följer dramat ett igenkännbart rituellt mönster; en årlig påminnelse om skuld som mynnar ut i rening och

gemenskap inför en stundande ny tid.

De entusiastiska personer som drog igång Medeltidsveckan föreställde sig att kunskapen om Gotlands historia var något som behövde väckas till liv. Åtminstone vad det gällde händelserna 1361 visade det sig vara en felbedömning. Ända sedan evenemangets första år har iscensättningen anklagats för att fira en historisk katastrof som folk haft i gott minne, nämligen slaget utanför murarna och stadsbornas passivitet.⁶ I den upprörda retoriken har det hänt att man insinuerat att dagens Visbybor skulle vara lika okänsliga för landsbygdens lidanden som man tänker sig att 1300-talets var. Kanske ska man förstå gästabudet som en vädjande inbjudan till de bofasta kritikerna att komma över dåtidens oförrätter och istället fira att man lever tillsammans i ett fredligt nu? Hur som helst hörsammar långt ifrån alla en sådan inbjudan.

Ur de slagnas perspektiv

En del kritiker vägrar att sätta sin fot i Visby under evenemanget. Men kanske finns det också möjligheter att ta ställning inne i spelet? För att komma till det *femte* sättet att berätta om Atterdags härjningar får vi återvända till den gråbruna skara jag mötte vid muren. De sårade bönderna har blivit en förväntad del av dramatiseringen. Deras självupptagna uppgift har varit att försöka stoppa det danska intåget. Det har hänt att de kastat äppelskrottar och ägg på soldaterna och deras hästar. Ett år såg jag dem springa farligt nära Atterdags förtrupp och rulla ut brandgula plastkoner som väghinder. Vid ett annat tillfälle lade sig hela gruppen ner på gatan, precis där hästarna strax skulle rida fram. Med sin fysiska närvaro förkroppsligade de samtidigt sårbarhet och den vapenlösa protestens moraliska auktoritet (jfr Schirmer 1996:185–220). Det var en expressiv handling som väckte associationer till nutida uttryck för civil olydnad.

Intressant är också att de flesta som agerar

Gotlandsbönder ser ut att vara fattiga. Bland dem som försvarade sig utanför Visby fanns förmodligen också välbeställda män med påkostade om än otillräckliga stridsmunderingar. Så tongivande är emellertid den tidigare nämnda benägenheten att sortera historiens motsättningar i dikotomin fattig och rik, att stridens offer i första hand framställs som barfota trashankar.

De uppträdande vänder sig inte bara mot danskarna. Ibland hugger de tag i folk i publiken, ropar på hjälp och anklagar dem som tittar på för att inte ha ingripit under slaget; för att vara passiva åskådare till orättfärdigt våld. Genom att uppträda i rollen som medeltida bönder pekar de ut en alternativ tolkning av historien, en version ur de slagnas perspektiv. Ska man hålla sig till en realistisk kronologi så gör det säckvävsgrå gänget entré vid en tidpunkt i berättelsen när deras rollfigurer egentligen redan har fallit för svärdet. Genom att gestalta scener som snarare föreställer vad som kan ha hänt före intåget stökar de till berättelsens ordningsföljd. Det

Ett av böndernas försök att hejda danskarna. Foto: Författaren.

icke-gestaltade slaget hamnar åter i fokus. Striden mellan danskar och "svenskar" bleknar vid sidan av stadens och landets konflikt. Men det är inte allt. Genom att åskådarna anklagas för de medeltida invånarnas brott omtolkas deras roll från offer till förövare.

Jag känner ett slags retorisk frestelse att beskriva de hålöga landsbygdsborna som hämndlystna spöken stigna ur ett kollektivt dåligt samvetes förträngda mörker. Men sanningen är att det är nuet som invaderar det förflutna mer än vice versa. Visst kan valet av roll vara tänkt som ett ställningstagande i en medeltida intressekonflikt men detta blir framförallt meningsfullt som en positionering i förhållande till dagsaktuella konflikter mellan stad och land, fastland och öbor, socialt privilegierade centrum och uppfordrande periferi.

Spelet om intrigen

Mitt *sjätte* och sista exempel är det karnevalsartade tävlande som vuxit fram om att befria den dödsdömda jungfrun. Alla kvinnor som spelat jungfrurollen har någon gång blivit hindrade genom att de rövats bort mitt under föreställningen. Ett år var det riddarna från det populära tornerspelet som lyckades snappa bort hjältinnan och förvandla slutscenen till ett klassiskt hollywoodskt happy end. Det året sågs kungen och jungfrun rida iväg mot en sjunkande sol, tätt omslingrade och med fladdrande mantlar. Det är väl överflödigt att notera att den förändringen transformerade genren likaväl som huvudrollernas karaktärer. Däremot kan det vara intressant att jämföra reaktionerna på de olika utmaningarna mot spelets handlingsförlopp.

Både arrangörer och andra deltagare förefaller kluvna inför de energiska försöken att ändra spelets utgång, vare sig det är förhoppningsfulla räddare i nöden eller förorättade bönder som ligger bakom. Några uppfattar osäkerheten som ett spänningsmoment eller en underhållande tävling. De som har varit

med några gånger delar en kunskap som är oåtkomlig för den tillfällige turisten. För dem förtätas spänningen vid repliker och handlingar som har osynliga frågetecken efter sig. Andra uppfattar det som riskabelt att tappa kontrollen. Det som framförallt oroar dem är att någon ska komma till skada i trängseln och tumultet men också att framställningen ska bli historiskt missvisande.

Sommaren 1997 blev några av de yngre bönderna övertalade att låta sig bindas av danskarna och göra entré som krigsfångar istället. Argumentet var både att det skulle vara mer realistiskt och lättare att hantera. Kärran där den fängslade jungfrun förs bort är omringad av beväpnade unga män. I berättelsen har de rollen som hennes väktare men deras verkligt krävande uppgift består i att skydda berättelsen själv.

Det enda sabotage som jag enbart hört beskrivas med förtjusning är det romantiska jungfrurovet som slutade med att kärleksparet red iväg tillsammans. Hur ska man förstå att just denna störning uppfattades som ett charmigt skämt? Delvis var det nog för att bara den del av händelseförloppet som byggde på ett sägenmotiv rubbades. Dessutom var initiativtagarna välkända medspelare och inte till exempel främmande rollspelare från fastlandet. Kanske svarade deras kupp också mot en outtalad längtan? För en gångs skull slapp man hänvisa till ett tragiskt och infekterat förflutet och kunde istället njuta av ett klassiskt sagoslut.

Är det mindre provocerande att göra anspråk på hjälterollen än på offrets? Till skillnad från riddarna ifrågasätter inte bönderna hänvisningen till det förflutna. Däremot riktar de in den mot sådant som väcker frågor om skuld, identitet och arv. Böndernas utspel aktualiserar ett problem som är centralt inom all historieskrivning; frågan om *vems* historia det är som skall kommas ihåg.

Var och en av de sex framställningar jag diskuterat relaterar till vad som hände på

Gotland sommaren 1361. De frammanar alla vitt skilda bilder och bedömningar av det förflutna. Den här artikelns huvudsakliga fokus har varit att undersöka de multipla versioner och perspektiv som samexisterar och konkurrerar under Medeltidsveckans offentliga dramatisering. Till skillnad från historietolkningar i skrift och bild kan det offentliga spelet inte analyseras som en enhetlig berättelse. Det är ett medium som möjliggör en mångröstad historiefremställning. Under Medeltidsveckan blir det offentliga rummet en mötesplats för olika berättelser om det förflutna.

Spelets olika slutscener och de upprepade utmaningarna mot intrigen föreslår alternativa ställningstaganden och bedömningar av den danska invasionen. Genom att agera i självvalda roller blir det möjligt för folk både att påverka spelets utgång och att positionera sig själva i förhållande till såväl förflutna som dagsaktuella konflikter. Visbys borgerskap framstår i de olika versionerna än som invasionsoffer, än som sammansvetsade överlevare eller själviska förrädare. Gotlands stolta och stormiga historia blir en användbar bakgrund mot vilken olika bilder av vi och dem kan träda fram och bli tydliga. Som alla förflutenheter används den för att skapa retoriska länkar mellan nu levande och tidigare generationers oförrätter, uppoffringar och hjältedåd.

Fil.kand. Lotten Gustafsson, doktorand
Institutet för folklivsforskning, Stockholm

Noter

- 1 Den här artikeln är en utökad version av ett föredrag hållet den 31 oktober 1997 på The American Folklore Societys årliga sammankomst i Austin, Texas. Den berör frågor som kommer att vidareutvecklas i min kommande avhandling om det flerstämmiga gestaltandet av det förflutna under Medeltidsveckan på Gotland. En något reviderad version på engelska kommer att publiceras i *Ethnologia Europaea* 98:1.

- 2 Konstellationen är utmärkande för vår tids växande och förändrade intresse för historia. Bl.a. har Svante Beckman påpekat att den snabbt expanderande kommersiella upplevelseindustrin, folkliga historie-entusiaster och lokalpolitiker numera uppträder som konkurrenter till de institutioner som tidigare var ensamma om att definiera och presentera kulturarvet (Beckman 1993: 25–40).
- 3 Betonandet av erfarenhetsnära upplevelser och rolltagande delas av de senaste decenniernas internationellt livaktiga rörelser som sysslar med s.k. living history och försöker återskapa allt från historiska fältslag till renässansbanketter. Jay Anderson gav en tidig översikt i *Time Machines* (1984).
- 4 I sin avhandling om Hellqvists liv och verk har konsthistorikern Sune Rudnert uppmärksammat ett antal fel och otidsenliga detaljer i tavlan (Rudnert 1991: 175–200). Som Lowenthal har påpekat undergräver emellertid inte den sortens kritik populariteten hos ett folkkärt kulturarv (Lowenthal 1996: 165 ff). Till exempel visade sig tavlan tredubbel användbar för Herman Lindqvist när han i ett av sina populära tv-program använde den både som en igenkännbar utgångspunkt, för att roa och för att understryka sin egen auktoritet genom att ironisera över dess anakronismer ("Den sanna berättelsen om Valdemar Atterdag", en del av tv-serien: Hermans historia, Kanal 2, 94-11-29).
- 5 Hellqvists målning var inte spelets enda utgångspunkt. Ett stort antal skrivna framställningar, bl.a. historiska krönikor och gotländska sägner kom också till användning som källa och inspiration.
- 6 Exempelvis i *Gotlands Tidningar* 84-03-07 och 97-08-08. I den här artikeln koncentrerar jag mig ensidigt på de röster som kritiserat evenemanget eftersom jag är intresserad av just alternativa tolkningar av historien. Medeltidsveckan har också fått en mängd bevis på uppskattning från olika håll. Till den stora skaran engagerade medarbetare sällar sig idag också många bofasta gotlänningar.

Referenser

- Anderson, Jay 1984: *Time Machines. The World of Living History*. Nashville: American Association for State and Local History.
- Beckman, Svante 1993: Oreda i fornsvängen. I: Anselm, Jonas (red.): *Modernisering och kulturarv. Essäer och uppsatser*. Stockholm/Stehag: Symposion.

- Gotlands Tidningar 84-03-07: Insändare av Erik Olsson.
- Gotlands Tidningar 97-08-13: Hur kan landsbygdsbor medverka i detta? Insändare av Ivan Jacobsson.
- Gustafsson, Lotten 1995: Den förtrollade zonen. Leken som möjlighet och fara under Medeltidsveckan i Visby. I: *Kulturella Perspektiv 2*.
- Lowenthal, David 1996: *Possessed by the Past. The Heritage Crusade and the Spoils of History*. New York: Free Press.
- Rudnert, Sune 1991: *I historiemålarens verkstad: Carl Gustaf Hellqvist – liv och verk*. Lund: Lund University Press.
- Schirmer, Jennifer 1994: The Claiming of Space in the Body Politic within National-Security States: The Plaza de Mayo Madres and the Greenham Common Women. I: Jonathan Boyarin (red.): *Remapping Memory. The Politics of TimeSpace*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Turner, Victor 1977 (1969): *The Ritual Process. Structure and Anti-structure*. New York: Cornell University Press.
- White, Hayden 1973: *Metahistory: The Historical Imagination in Nineteenth-Century Europe*. Baltimore & London: John Hopkins University Press.
- White, Hayden. 1981: The Value of Narrativity in the Representation of Reality I: W.J.T. Mitchell (red.): *On Narrative*. Chicago & London: The University of Chicago Press.
- Young, Katharine 1987: *Taleworlds and Storyrealms: The Phenomenology of Narrative*. Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers.
- Åberg, Alf 1993: *Vår svenska historia*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Öhrman, Roger 1994: *Vägen till Gotlands historia*. Visby: Gotlands Fornsal.

SUMMARY

“Today we are going to change history!”

Hayden White has pointed out that the narrativization of history adds a sense of causality and moral value to past events. Building upon these ideas I will analyze six differing ways to narrate the Danish take-over of Visby in 1361. My main focus is on public dramatizations, enacted during the Medieval week on the Baltic island of Gotland. The story enacted in this commemorative festival has repeatedly been subjected to reconstructions concerning its story-line, perspective and role characterization. Some changes are initiated by the festival

organizers whereas others result from playful and provocative moves that challenge their intentions.

The different versions evoked by these reconstructions reevaluate and decenter the focus of preceding representations. Doing so they also turn the public performances of a historical narrative and the play about its plot into a medium in which constructions of contemporary community and identity may be claimed, contested and negotiated.